

УДК 821.161.2–1 Ковальова.09

Антоніна ТИМЧЕНКО

ОБРАЗ МАТЕРІ В КНИЗІ ОЛЕКСАНДРИ КОВАЛЬОВОЇ «ОБРІЇ»

У статті подано характеристику образу матері в збірці «Обрії...» сучасної слобожанської поетеси Олександри Ковальової. Простежено реалізацію образу через індивідуально-авторський світогляд, що поєднує елементи натурфілософського, міфософського начал. Зауважено, що саме звернення до цього образу привідкриває гострособиті риси самої поетеси, являючи перед читачем картини неприхованих болю та мужності, реалізованих у вражаючих своєю проникливістю інтенціях ліричної героїні та художніх деталей.

Ключові слова: поезія, цикл, поема, образ матері.

Харків'янка Олександра Ковальова – відома сучасна поетеса, прозаїк, перекладач, науковець, педагог. Її лірика – неординарне явище нашої доби, у творчості органічно поєднуються міфософське, натурфілософське, історіософське начала, іронічні, гостросоціальні елементи і фіксація моментів-відкриттів, деталей-одкровенень, оголення авторкою власного «я».

Доробок поетеси в різний час досліджували В. Мисик [7], Іван Мироненко [5], Ірина Мироненко [6], В. Базилевський [1], В. Бойко [2] та ін., однак слід сказати, що розвідки переважно мали публіцистичний характер (до наукової студії наближається хіба що Ірина Мироненко [6]). Образ матері у віршах авторки звучить часто, проте досі не ставав об'єктом окремої студії.

Найбільш показовими в усій ліриці О. Ковальової з погляду художньої реалізації образу матері є два цикли поезії – «Мати» (збірка «Степові озера» [4]) й «Поема про біле стрітіння і максамосій...» (книга «Обрії» [3]). У першому з них, сказати б, намічені способи зображення образу, які будуть актуальні й у подальших збірках: на відміну від більшої частини віршів, ці твори є гранично особистими, оголюють перед читачем увесь біль, усю глибину душі авторки, всю гостроту її світосприйняття, героїня сприймається однозначно тотожною авторці. Образ матері додатково увиразнюють образи зі світу природи – голуб, ластівка, облетіла квітка – й низка кольоративів, мотив тиші й слова. Твори

будуються на спогадах поетеси, тому, окрім загальної тональності, постають і виразні ретроспекції, зокрема, щодо часів ВВВ. Артикульована естетика селянськості як єдино можливої манери розуміти світ і творити, адже людина лише в таких умовах є справжньою. У цьому природна інтелігентність, і мистецтво, й уміння інтуїтивно прочувати красу задуму Господнього.

Отже, образ матері в ліриці О. Ковальової потребує ретельного дослідження, оскільки постає біографічним, багатограним, ілюструє художній світ поетеси, оприявнює найсокровенніші почуття та порухи її душі. У межах нашої статті звернемося до розгляду цього образу в другій книзі О. Ковальової – «Обрії» [3].

Своєрідним гідом художнім світом авторки є цикл «Безсмертники на глинищі», у віршах-складниках котрого подано квінтесенцію ледь не всіх тем, проблем, провідних мотивів поезії мисткині. Бачимо образи бабусі та мами дівчини, мудрих щоденною мирною працею, навчених цінувати найменше й радіти найпростішому, тому й слобода, де мешкають такі люди, весела, біла (кольоратив «біла» є також елементом старої назви м. Старобільська). Заключний твір циклу засвідчує тривожну роздвоєність свідомості героїні – з одного боку, вона – дитина степу, невідривна від своїх коренів, з другого – людина, що кидає домівку й малу батьківщину, прагнучи навчатись в харківському університеті, образ котрого стає практично таким же дорогим і високим для неї («...Там в кожному слові – тінь Сквороди, / І словом легковажити не можна»). Авторка розмірковує про природну зміну поколінь і важливість усього нового для молоді людини, та зазначає, що врешті «знову й знов шукаємо початки».

Суголосними образу матері є образи бабусі (вірш «Моя бабуся ще їх пам'ятала...» про магію слів, які здавна супроводжували важливі та буденні події в житті людини) та незвичайних дівчат (цикл «Полтавка»), юних полтавок, що, вийшовши заміж, переїхали до авторчиної малої батьківщини та принесли посаг – свою мову. Пронизливо-лірично поетеса описує постарілу жінку:

...Вона така старенька, ледь жива.

А стане щось робити – і співа,

Сама собі під руку примовляє.

І так вона всміхнутись поспіша,

Що вам перевертається душа:

«Сама не знаю, що в мені співає».

Одним із найсильніших, на наш погляд, творів усієї збірки є поема-цикл «Поема про біле стрітіння і мак-самосій», що складається із 6 самодостатніх завершених віршів. Назва демонструє, на перший погляд, поєднання високого й низького, важливого й минушого: образу стрітіння як шанованого народом іще від язичницьких часів свята зустрічі весни й зими та образу маку-самосію (це не культурна рослина, а самосій, котрий поширюється хаотично). У той же час поєднання таких образів ніби зрівнює їх, надає однакової ваги, відповідно, читач звертається до подальших творів по роз'ясненню. До речі, поема йде в збірці одразу ж за віршем «Мені сказали: «Не пиши про мак...», у другій частині якого постає образ матері, вона сіє цю рослину.

Перший же твір поеми оголює смертельний біль та самотність героїні, звісно ж, тотожної авторці:

Стрілися небо й земля,
Стрілися літо й зима,
Стрілися смерть і життя,
Всіх по двоє, а я сама.

Важко пригадати схожий за силою вираження почуття твір у світовій літературі. Наступні рядки не зменшують градуса експресії; виявляється, що мати героїні лежить у лікарні; яскраво постає кольоратив білий як характеристика лікарняної палати, медичних халатів, білого стрітіння пар-антонімів, названих у першій строфі з акцентом на словах персонажа, до якого героїня каже «Ви» (з подальших творів висновуємо, що йдеться про лікаря-куратора, проте не виключені й різночитання) про примат зими, бо «Те, що від літа, то тільки видимість...». Контрастна пара «літо – зима» в лікарні стирається, на перший план виходить лише один компонент – холодної пори року як паралелі до смерті. Героїня лишається сам-на-сам із загрозою втрати найдорожчої людини – матері; авторка немов побіжно (графічно – у дужках) удруге повторює: «Всіх по двоє, а я сама».

Наступна строфа вводить нарешті образ матері, ньєнка «на руках» у героїні: читаємо двозначність, адже вислів «бути на руках» означає перебувати під опікою, мати догляд від когось, а другий варіант сприйняття – на руках мати носить дитину. Ця теза підтверджується подальшими авторчиними словами «Моя мати –

мале дитя!». О. Ковальова оголює парадоксальну й неминучу життєву правду – діти ніби стають батьками для старих і немічних батьків, особливо перед смертю останніх. Героїня із жахом озвучує найстрашніше: мати збирається вмирати. Здається дивним, неможливим, що білий вихор назавжди забере найріднішу людину, тому «Я тримаю її руками» – героїня будь-що прагне втримати неньку-дитину, немов можливо фізично відібрати її в смерті, котра чатує. Далі донька заговорює до матері, прагнучи тепер уже словом боронити її від неминучого кінця. Останні чотири рядки продовжують напружене зізнання авторки:

Мені б лише очі втримати,
Затулить від білого стрітення
Змучені очі дитини,
Прошиті білими стрілами.

І знову двозначність: не вказано, йдеться про матеріні очі, чи про очі самої героїні. Вочевидь, О. Ковальова мала на увазі перше: донька прагне весь час утримувати увагу неньки, аби та дивилась на неї, була тут і зараз, не піддавалася на затуманення свідомості. Проте можна сприйняти написане й як те, що стосується очей героїні. Її погляд сповнений жаху й жалю від ситуації, в котрій перебуває героїня, яка, мов дитина, хоче сховатися від біди.

Другий твір починається спогадом про квіти, посіяні біля батьківської хати, серед них і мак-самосій. На відміну від решти рослин, ця – некликакий гість. А в другій строфі йдеться про те, що мак прийшов до лікарняної палати. Й схвильована героїня приймає його як спасіння, прагнучи, доки не знайшла ліків, прикласти пелюстки до матеріної рани. Невигаданим болем просякнуті слова:

На кожную ранку по пелюстині
Моїй старенькій малій дитині.
Візьми на себе страждання сіль,
Веселий гість – мак-самосій.

Виявляється, що саме бур'янова рослина, здатна мандрувати, приносить багато користі, адже мак ніби відчув біду та прийшов утішити й допомогти. Мандрівник цей веселий, а радощів так бракує згорьованій героїні та її хворій матері. Читач розуміє тепер суть назви поеми. «Біле стрітення», котре здавалося позитивним, насправді негативно конотований образ межі, смерті, важкої втрати, натомість мак-самосій – символ життя, легкості й віради.

Третій вірш починається описом материного сну-марення про Велику Вітчизняну Війну, зимовий напад німців; ненька героїні хоче врятувати поранених, проте не може зробити цього через хвору руку. Донька будь-що намагається розв'язати кошмар, догукатися до матері, пояснити, що це в минулому, а нині все буде добре, є надія на гарного лікаря, й незабаром настане тепле літо. Читач укотре відзначає контраст «негативна зима» – «позитивне літо», символом якого знову постає веселий та усміхнений мак, реальний та зображений на «рушниках, на листівках».

Найперший образ, що постає на початку наступного твору, – образ маленької лікарні серед степу. Авторка вживає епітети «затишна», «тепла», а отже, з'являється сподівання на порятунок матері від холоду смерті. Лікарня проте, як не парадоксально, «вплива» із білого стрітіння: ніби щось окреме від «білої віхоли» й водночас неминуче з нею пов'язане. Іще один образ-протиставлення холоду в аналізованому вірші циклу «Поема про біле стрітіння і мак-самосій» – образ лікаря, а точніше, його очей, повних доброти й літа (згадаймо образ материних очей із першого вірша): «Вони окреслили коло, / І те коло не перейти / Хижим посланцям зими й німоти». Ідеться ніби про ритуальну дію, адже в давнину колом відкреслювалися від лиха та уроків. І дійсно, «біла віхола» відступає, а її стріли (згадувалися у фіналі першої поезії) тануть легкими сльозами на щоках.

Образом танення снігу починається і п'ятий вірш-складник поеми. Одразу ж прочитуємо зрослу надію на позитивний кінець хвороби, адже авторка нанизує образи весни, трави, ластівки та говорить про запах мандрівки (а символом мандрівки постає в читацькій уяві мак-самосій). Далі подається пряма мова – материне прохання зробити їй палицю, аби було легше ходити, бо старенька вже передчуває близьке одужання: «Зробіть мені палицю з ясенка, / З колискового дерева – ясенка. / Ясенок відведе біду». Дійсно, ясен у давніх віруваннях поставав магічним деревом, міг символізувати відродження, оновлення. Слова «колискове дерево» викликають в читача згадку про образ матері як дитини з перших творів циклу. Колиска сама по собі (а до того ж її округла форма) у наших пращурів уважалася оберегом від нечистої сили. Відтак, ненька героїні, «озброєна» таким сильним захистом, радіє з майбутнього одужання: «Я вже скоро піду, / Я вже бачу – піду». Щасливий

фінал вірша трохи затьмарює двозначність слова «пиду» в українській мові, проте, на наш погляд, авторка мала на увазі саме значення «почну ходити».

У наступному вірші лікар із великими теплими очима дивується з несподіваного зцілення, бо «...ще не бувало, / Щоб після такого / – Вставали». Цікавою є гра слів «подив» і «подвиг», бо медики щодня здійснюють подвиги спасіння.

Заключний вірш поеми зображує матір, котра ходить полем по килиму, вистеленому її рятівником – маком-самосієм. Ця картина знакує триумф життя й триумф сили віри, сили оберегів, сили природи, адже остання є матір'ю, вічним супутником та охоронцем людства. Постає образ сорочки, тепер уже це «рожева макова льоля»; ніби ця сорочка – згадаймо вираз «народитися в сорочці» – й захистила матір героїні. Фінальні слова звучать дещо патетично: мак можна зривати, топтати й косити, тільки ніхто не вб'є душу цієї квітки. Патетики надає й розбивка у вірші – кожне слово авторка пише з нового рядка, ніби відчеканює мовлене. Проте після граничної інтимності й зображення страшного горя авторку важко звинувачувати у використанні пишномовних слів, адже рятівників щедро віншують, а зболена душа героїні прагне свята й відпочинку.

«Поема про біле стрітення і мак-самосій» є вінцем ліричної майстерності О. Ковальової; твір укотре доводить своєрідність стилю авторки та її досконале володіння художніми засобами зображення дійсності.

Отже, образ матері у книзі О. Ковальової «Обрії» яскравий і неординарний. Його ознаки корелюють із рисами цього ж образу в решті творів авторки, які сукупно відтворюють традиційний для української літератури смисловий ряд «найрідніша людина – Україна – символ теплого, справжнього – Мати Божа», проте, будучи архіважливим для будь-якої людини, цей образ набуває в ліриці поетеси особливого звучання. Говоримо про максимальну гостроту, граничну відвертість, емоційність, оголеність авторського «я», зв'язання в найболючіших і найсвятіших почуттях (мати – старенька дитина тощо) – і це тоді, коли інші поезії О. Ковальової переважно відзначаються філософським регістром, демонструють, сказати б, спокійну виваженість і врівноваженість.

Лірика авторки поєднує реалізм та елементи естетики модернізму: відзначаємо імпресіоністичність, символічність,

міфософськість поезії. Для творчості О. Ковальової властиві історіософічність, філософічність, ковальовська «теплота», з-усім-присутність, «осердеченість» (за В. Базилевським [1]), жіноча «м'якість», котра насправді виявляється прихованою силою. На тлі творчої манери інших сучасних слобожанських авторів стиль поетеси є оригінальним і багато в чому навіть унікальним. Відтак, поезія О. Ковальової потребує подальшого глибокого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевський В. З «Імпресій та медитацій» / Володимир Базилевський // Київ. – 2007. – № 6. – С. 155 – 168.
2. Бойко В. Незнищенність голосу: [поезії О. Ковальової та відгук на них] / Віктор Бойко // Слобідський край. – 29 листопада 2008. – С. 17.
3. Ковальова О. Обрії: Поезії / О. П. Ковальова. – Х.: Прапор. – 1988, 70 с.
4. Ковальова О. Степові озера: Поезії / О. П. Ковальова. – Х.: Прапор, 1982. – 39 с.
5. Мироненко І. «День вибирайте, наче заповіт...» / Іван Мироненко // Вечірній Харків. – 16.02.1990.
6. Мироненко І. Так знизують і роси, і слова... / Ірина Мироненко // Березиль. – 2007. – № 3 – 4. – С.181 – 187.
7. Мисик В. Роздуми про світ / Василь Мисик // Літ. Україна. – № 18 від 6.05.1982.

А. ТИМЧЕНКО

ОБРАЗ МАТЕРИ В КНИГЕ АЛЕКСАНДРЫ КОВАЛЁВОЙ «ОБРІЇ»

В статті характеризується образ матери в книзі «Обрії» сучасної слобожанської поетеси Александри Ковалёвой. Исследована реалізація образу через індивідуально-авторське мировоззрення, об'єднуюче елементи натурфілософського, міфософського начал. Сделан вывод, что именно обращение к этому образу приоткрывает остро личные черты самой поетессы, являя перед читателем картины невыдуманных боли и

мужества, реализованных в поражающих своей проникновенностью интенциях лирической героини и художественных деталях.

Ключевые слова: поэзия, цикл, поэма, образ матери.

A. TYMCHENKO

THE IMAGE OF MOTHER IN THE OLEKSANDRA KOVALIOVA'S BOOK «OBRII»

In the article the image of mother in the modern poet Oleksandra Kovaliova's book «Obrii» is investigated.

O. Kovaliova is a modern Kharkiv poet, novelist and translator. Her poetry is philosophical and historiosophical; the author's world is wide and panoramic, but there are a lot of specific details, images in it. There are numerous intercommunications between texts in her verses. The author's image is not detached, not descriptive; O. Kovaliova passes every fact, every event, every figure through herself. The poetry of O. Kovaliova has been studied in approximately 10 articles. But most of them are publicistic and there are no investigations of the historical in them. There is a need to create a systematic vision of all writer's books, especially motives of her poetry, specific correlations of them and certainly there is a need to create the image of mother.

In the article the realization of the image through the implementation of individual author's world, combining elements of naturalphilosophy, mythosophy has been studied. The image of the mother in Oleksandra Kovaliova's book «Obrii» is bright and unusual. Its features are correlated with traits of the same image in other works by the author, which collectively reflect the traditional Ukrainian literature semantic series «the most native person – Ukraine – a symbol of the warm, genuine – Mother of God». But, being paramount to any person, it gets special significance in poetess's lyrics. We are talking about the maximum sharpness, extremely candid, emotional, nudity of author's «I» and the most painful reconciliations to the most sacred feelings (mother – old child, etc.) – while other poetry by Oleksandra Kovaliova is often characterized by a philosophical register, it shows a calm prudence and balance.

Author's lyrics combines realism and elements of modernism aesthetic: we note impressionistity, mythosophity, symbolism of her poetry. For Oleksandra Kovaliova inherent creativity of historiosophy, philosophy, «warmth» of all-presence, woman's «softness», which actually is a hidden force. The image of mother, by the special appearance, illuminated from beneath an original perception of the author's world, and it gets the new sounding today above all things as a source of spiritual experience of humanity.

The conclusion is that this image helps to open sharply personal traits of the poet, show the reader a picture of pain and courage. The author's intentions and lyrical details make an incredible effect on reader.

Key words: poetry, cycle, poem, the image of mother.

УДК 82.091

Юлія ТЬОПЕНКО

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЧИННИК РЕЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ Й В АНГЛОМОВНОМУ СВІТІ

У статті на прикладі рецепції української літератури у Великій Британії розглянуто феномен міжкультурного діалогу як один з чинників рецептивного дискурсу. Діалогізм потрактовано як елемент самоідентифікації національної культури. Звернуто увагу на такі аспекти досліджуваного явища, як: «перед-діалог», «крос-культурна» форма діалогу, кооперативність та конфліктність. Акцент зроблено на важливості для українсько-англійського діалогу «західно-східної» цивілізаційно-культурної парадигми та на українську приналежність до її пограниччя.

Ключові слова: міжкультурний діалог, рецепція, діалогізм, крос-культурний діалог, пограниччя.

Феномен міжкультурного діалогу як різновиду діалогу мультикультурного в умовах світу, який продовжує з наростаючою швидкістю, інтенсивністю, результативністю втягуватися до процесу глобалізації, набуває останнім часом дедалі більшого наукового значення, привертаючи увагу дослідників з різних галузей гуманітарної науки.

Аналіз останніх досліджень. Різним аспектам такого діалогу і мультикультуралізму як явища, на якому він ґрунтується, присвятили свої праці І. Алієв, І. Мамедзе, Н. Лебедева, В. Малахов, Л. Назимова, С. Хантингтон, Ф. Фукуяма, Ю. Хабермас, О. Антонюк, Т. Грушевська, В. Котигоренко, С. Саржан та ін. На їхні настанови і висновки спирається авторка. Питанням, пов'язаним з міжкультурним діалогом у контексті